

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

A ROMÁNIÁBÓL SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYÉBE ÉRKEZETT BEVÁNDORLÓK NÉHÁNY DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐJE (1985—1995)

RESZLER GÁBOR

Az 1980-as évek utolsó harmadában kibontakozott nemzetközi migráció vizsgálata a folyamatok összetettsége, a befogadó ország gazdaságára, társadalmára, valamint a közép-európai térségben az érintett országok kapcsolataira gyakorolt hatása miatt mind a szűkebb szakmai, mind a szélesebb társadalmi közvélemény érdeklődésének középpontjába került. A nemzetközi vándorlás ezen újabb huszadik századi hullámának elemzése, az új hazát választók demográfiai és társadalmi jellemzőinek megragadása az adatok szórványszerűsége miatt komoly próbatételt jelent a társadalomkutatás számára. Ebben a tanulmányban a Magyarországra irányuló romániai kivándorlás általános okainak vázlatos áttekintése után a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe érkezett bevándorlók néhány demográfiai és társadalmi jellemzőjének bemutatására teszünk kísérletet.¹

Homogenizálás és gazdasági válság

A szélsőséges fellépéseket sem nélkülöző nacionalista belpolitika, a kisebbségi jogok durva megsértése, a falurombolásba torkolló pártállami politika a nyolcvanas években egyre erősödő kivándorlási hullámot keltett Romániában. A homogén román nemzetállam megteremtésére irányuló politika évekkel korábbra nyúlik vissza. A kisebbségek „homogenizálásának” tételét a Román Kommunista Párt 1972-es országos konferenciáján fogalmazták meg hangsúlyosan, majd az 1974 novemberében tartott XI. pártkongresszus rögzítette ezt a célt. A romániai kisebbségek szerepét és jövőjét a nemzeti kizárólagosságra igényt tartó állam politikai rendszerében, a „közös szocialista haza” felépítésében látta a pártvezetés.² A „nemzetiségre való tekintet nélkül” formula abszolutizálása a beolvasztásra irányuló politikai koncepciót és gyakorlatot igyekezett ideológiailag alátámasztani. A homogenizálás eszköztárában általánosságban két tényező foglalhatja el a fő helyet: egyrészt olyan gazdasági, szociális, politikai, közigazgatási, tanügyi, kulturális, egészségügyi körülményeket kell teremteni, melyek révén a kisebbségek nemzeti azonosságtudatának konzerválása, fejlesztése lehetetlenné válik. Ebben az új helyzetben vagy az ország elhagyására, vagy pedig az asszimilációra nyílnak csak módok. A másik eszköz a statisztikai manipuláció, mellyel legalább papíron lehet csökkenteni a nemzetiségek számát, végül eltüntetni őket az ország etnodemográfiai térképéről. Romániában mind a két eszközrendszeret előszeretettel alkalmazták.³ Az asszimilációs politika konkrét formát öltött a hetvenes években, bár ekkor a vezetés még ügyelt arra, hogy valós szándékait taktikai lépésekkel elfedje, ellensúlyozza. Az „elnemzetlenítés” politikája először az

¹ A jelen tanulmány a *Dr. Szászi Ferenc* vezetésével folyó, a „Nemzetközi vándorlás kiemelkedő időszakai Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a második világháború után” című kutatás első eredményeinek összefoglalása. Az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA) T 018105 által támogatott munka során sikerült feldolgozni a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Igazgatásrendészeti Hivatalnál őrzött, a romániai bevándoroltakra vonatkozó iratokat. Munkánkhoz kapott segítségért ezúton mondunk köszönetet. 1467 adatlapot dolgoztunk fel, az érintett személyek száma a hozzátartozókkal együtt több mint 2600. A bevándoroltakról őrzött iratok típusai: adatlapok, kérdőívek, bevándorlási kérelmek és letelepedés előkészítését szolgáló vízumkérelmek, melyek utalnak a Magyarországra érkezés módjára (illegális vagy legális bevándorlásról van-e szó) és a külföldi állampolgár jövőbeni szándékára, azaz csak átmenetileg marad-e Magyarországon, vagy a letelepedés szándékával érkezett.

² Hunya Gábor — Réti Tamás — R. Süle Andrea — Tóth László: *Románia 1944—1990. Gazdaság- és politikatörténet*. Atlantisz, Medvetánc, 1990. (továbbiakban *Románia*, 1990) 251. p.

³ Vécsei Károly: *Adatok az erdélyi magyarok számáról és területi megoszlásáról*. In *Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája (1910—1990)*. Budapest, 1994. 75. p.

egyén számára legközvetlenebbül a nyelvhasználatban, az anyanyelvi oktatás ellehetetlenítésében mutatkozott meg. A „homogenizálási program” egyik legfontosabb célja az egységes etnikai területek fellazítása, az etnikumok keveredésének elősegítése az iparosítás és az urbanizáció útján. Az erdélyi iparosítás elmaradása miatt a hatvanas évek közepéig számottevő volt az erdélyi magyar lakosság elvándorlása.⁴ A hivatalos politika az urbanizációt is felhasználta a kompakt etnikai tömbök „feltörésére” olyan módon, hogy az erdélyi városokba részint a környező román települések népessége áramlott be, másrészt tervszerű betelepítés is zajlott, Moldvából és Havasalföldről toborozva munkaerőt. Hangsúlyosan támogatták a román értelmiségiek beköltözését a magyar többségű területekre, míg az erdélyi magyar diplomásokat, szakembereket tanulmányaik befejezése után arra kötelezték, hogy szülőföldjüktől távol, főleg a regáti területeken vállaljanak munkát.⁵ Az asszimilációs politika etnikai hatásai hamarosan érzékelhetően megmutatkoztak. Az erdélyi magyar kisebbség száma és aránya egyaránt csökkent: míg 1910-ben az erdélyi össz lakosság 31,6 százalékát tette ki, addig az 1992-es népszámlálás adatai szerint ez az arány már csak 20,85 százalék.⁶ A „homogenizáló” politika részeként a román vezetés rugalmas, ugyanakkor nehezen kiszámítható, „húzd meg, ereszd meg” kivándorlási politikát folytatott. A szelektív emigrációt különösen az asszimilációra nem hajlandó értelmiség távozásának támogatása jelentette.⁷

A kisebbségi jogok durva megsértéséből fakadó feszültségek a nyolcvanas években kiegészültek az életkörülmények rohamos romlásából fakadó nehézségekkel. A 80-as évek elejére a román gazdasági élet minden területén kiéleződtek az ellentmondások. Egyre romlott a gazdasági helyzet, és az ebből fakadó terheket, valamint a külföldi adósságállomány mielőbbi és erőltetett ütemű visszafizetését célul tűző gazdaságpolitika következményeit a lakosság növekvő mértékben volt kénytelen elviselni. 1981 ősztől számos termékre jegyrendszert vezettek be, jelentősen emelkedtek az élelmiszerárak, csökkent a reálbér. Az elmélyülő belpolitikai válságban a hatalom a tömegbázisát a többségi nacionalizmusra alapozott politikával igyekezett megtartani. A nacionalista érzelmek manipulálása egyre elviselhetetlenebbé tette a Romániában élő nemzeti kisebbségek helyzetét. A kisebbségeket eleve megbízhatatlannak, belső ellenzéknek minősítő politika éle egyre inkább kizárólagosan a magyarságot sújtotta, mivel a zsidók nagy része kivándorolt és folyt a németek kitelepülése is. Ebben a kiélezett politikai helyzetben mind több magyar kényszerült arra, hogy szülőföldjét legálisan vagy illegálisan elhagyva Magyarországra, kisebb részben Nyugat-Európába vagy a tengeren túlra meneküljön, és ott telepedjen le.⁸

Hányan jöttek, hányan maradtak?

Arra a kérdésre, hogy hányan hagyták el Romániát és települtek át Magyarországra, nehéz pontos választ adni. A kérdéssel foglalkozó szakirodalom esetenként egymástól nagyságrendekkel eltérő adatokat használ, amely eltérések részben az aktuális vizsgálati szempontból fakadnak, részben a különböző statisztikai bázis alapul vételéből. *Tóth Pál Péter*nek a Magyarországra menekülőkről szóló tanulmányában⁹ azt találjuk, hogy 1988 és 1994 között összesen 127 108 menekülő érkezett hazánkba, ebből 99,2 százalék, vagyis 126 209 személy három országnak — a volt Jugoszláviának, Romániának és a volt Szovjetunióknak — volt az állampolgára. A jelzett időszakban a menekülők többsége (55,5%) a volt Jugoszlávia területéről érkezett, őket a Romániából érkezők (42,3%) követték. A Romániából menekültek száma 1990-ben érte el a csúcst, az összes romániai menekült 32,4 százaléka abban az évben érkezett. *Tóth Pál Péter* 1988 és 1994 között 53 735 romániai menekülővel számolt. Az 1990 és 1995 között belépett, huzamosan Magyarországon

⁴ Románia, 1990. 252—253. p., valamint 255. p.

⁵ Uo. 256. p.

⁶ *Vécsei K.* 1994. 75—76. p.

⁷ Románia, 1990. 258. p. A román kivándorlási politika „hajlékonyságát” támasztják alá a konzuli jelentések is.

⁸ Uo. 264—267. p.

⁹ *Tóth Pál Péter:* A Magyarországra menekülők, 1988—1994. Statisztikai Szemle, 1996. május—június, 444—445. p.

tartózkodó román állampolgárok számát egy másik összesítés 65 742 személyre teszi.¹⁰ Az 1994-es Demográfiai Évkönyv 98 744 Romániából érkezett külföldi állampolgárral számol, akik 1988 és 1994 között tartózkodási engedéllyel legalább egy évet Magyarországon töltöttek, vagy egy évnél hosszabb időre szóló tartózkodási engedélyt kaptak, függetlenül attól, hogy jelenleg Magyarországon tartózkodnak-e.¹¹ Ugyancsak nehéz számszerűen kimutatni, hogy hány román állampolgár érkezett Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe és maradt ott a tartós megtelepedés szándékával. Az tény, hogy 1994-ben összesen 7 187 külföldi állampolgár élt az említett megyében, és döntő hányaduk Romániából érkezett.¹²

A Magyarországra irányuló nemzetközi vándorlás a nyolcvanas évek közepén érzékelhető, majd kiszélesedő folyamatává vált, és 1990-ig egyre több bevándorló érkezett hazánkba. 1990-ben jöttek a legtöbben, csaknem negyvenezer külföldi állampolgár lépte át a magyar határt azzal a szándékkal, hogy hosszabb ideig itt tartózkodik. A csúcspont után a bevándorlók száma rohamosan csökkent, 1992-re az 1990-es érték kevesebb mint felére esett vissza. Az utóbbi három év országos adatai azt mutatják, hogy a migránsok száma az évi 14-16 ezres szint körül stabilizálódik.¹³

A bevándorlási hullám szakaszai

A bevándorlók érkezésének időpontja, valamint száma alapján a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe irányuló migrációs folyamat öt szakaszra osztható. Az 1985 előtti időszak a folyamat látens periódusának tekinthető részben az érkezők száma, részben a bevándorlás módja miatt. A vizsgálatunkban érintett 2651 személy közül 59 érkezett 1985-ben, illetve az azt megelőző években. Egy kivétellel legálisan, azaz az illetékes hatóságok engedélyével hagyták el Romániát. A magyarországi letelepedés indokául közeli rokonokkal történő családdegysítés, idős, beteg hozzátartozók ápolása, és az esetek többségében született magyar állampolgárral kötött házasság szolgált. Ennek a szakasznak tehát a fő jellemzője a szórványos, elsősorban legális áttelepülés.

1986 és 1987 a bevándorlási csúcs előtti szakaszt alkotja. Ez alatt a két esztendő alatt a vizsgált 2651 személy közül 111-en (4,2 százalék) érkeztek a megyébe. Nyolc kivételével legálisan jöttek át Magyarországra magyar állampolgárságú házastársukkal családdegysítést kérve, más esetekben pedig az idős rokonok támogatását, ápolását vállalva. A bevándorlási hullám csúcspontja az országos jellemzőkhöz hasonlóan 1988 és 1990 közé esik. Ennek a harmadik szakasznak fő jellemzője a tömeges bevándorlás, amit az is mutat, hogy a vizsgált személyek zöme, 48,7 százaléka ezen három esztendő alatt jött át Szabolcs-Szatmár-Beregbe. Ugrásszerűen megnöttek az illegális határátlépések. Az ország keleti megyéjébe érkezett bevándorlók száma a velük menekülő családtagokkal a vizsgált időszak egészében együtt 2651 személy, és ezek 33,2 százaléka 1988 és 1990 között illegálisan jött át magyar földre (lásd a 2. táblát).

A negyedik, a tetőzés utáni szakasz 1991–1994-et foglalja magában. A bevándorlók számát tekintve ez sem elhanyagolható a migrációs folyamat egészen belül, mert a vizsgált személyek közül

¹⁰ Magyar Statisztikai Évkönyv 1995. Budapest, 1996. 39. p.

¹¹ Demográfiai Évkönyv 1994. Magyarország népesedése. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1995. 403. p.

¹² Demográfiai Évkönyv 1994. 413. p. Hogy a Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területén tartózkodó külföldiek döntő része Romániából érkezett, azt a megyei igazgatásrendészeti hivatal nyilvántartása igazolni látszik.

Év	Bevándoroltak összesen	Romániából érkezett bevándorolt	
	fő	fő	százalék
1992	4 350	2 781	63,9
1993	5 347	3 103	58,0
1994	6 045	3 343	55,3
1995	6 875	3 589	52,2

Göngyöltett adatokról van szó, azaz az előző évről áthúzódó, folyamatban lévő kérelmek összesítve jelennek meg.

¹³ Nemzetközi vándorlás Magyarországon. Központi Statisztikai Hivatal Népesedés- és Egészségügyi Statisztikai Főosztály. Kézirat, 1997. 3. p.

949-en ebben a szakaszban érkeztek megyénkbe, az összes vizsgált bevándorolt 35,8 százaléka. A levezető szakasz nyitányát értelmezésünkben 1995 jelenti: a bevándoroltak százalékos aránya 9,1%, ami az 1986—1987-es szakaszban érkezettek számának még mindig kétszerese. A fentebb említett országos adat is azt támasztja alá, hogy a Magyarországra irányuló bevándorlás a kilencvenes évek közepén, illetve napjainkban sem szűnt meg, csak a bevándorlás csúcsideszakához képest egy alacsonyabb szinten stabilizálódott.

1. tábla A letelepedési kérelmet benyújtók nemeként, évek szerinti bontásban

Év	A kérelmet benyújtók neme		
	Férfi	Nő	Együtt
1985	19	10	29
1986	12	17	29
1987	28	5	33
1988	150	56	206
1989	182	82	264
1990	173	73	246
1991	57	63	120
1992	56	74	130
1993	76	66	142
1994	59	71	130
1995	43	53	96
1996	15	24	39
Összesen	870	594	1464

A tartós magyarországi, pontosabban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei tartózkodást, bevándorlást kérelmezők nemek és évek szerinti megoszlása a migrációs hullám időbeli változó intenzitását érzékelteti. A nemek évek szerinti arányeltolódásából, vagyis abból, hogy 1988-ban, 1989-ben és 1990-ben a férfiak száma kétszerese, háromszorosa a nőkének, messzemenő következtetést nem vonhatunk le, mert ez a különbség elsősorban a bevándoroltak kérelmeinek nyilvántartási módjából adódik. Ugyanis a kérelmet benyújtó, rendszerint a családfő (férj, apa) dossziéjába sorolták a bevándorló családtagok anyagát, ennek következtében a teljes családok (szülők és gyerekek), valamint a házaspárok aktáit a férfiak adatai alapján vették nyilvántartásba.

Illegális — legális bevándorlás

Illegális határátlépésnek tekinthető bevándorlási szempontból az útlevelemmel vagy kishatárforgalmi engedéllyel történt Magyarországra érkezés, ha a határt átlépett személy, román állampolgár a törvényben rögzített tartózkodási idő letelte után megtagadta a visszatérést Romániába. Egyértelműen illegális határátlépés a zöldhatár igénybevétele. A megyénkbe érkezett, a feldolgozott dokumentumok alapján összességében vizsgált 2651 személy közül összesen 915-en érkeztek illegálisan Magyarország területére, az összes érintett 34,5 százaléka.

Ahogy a 2. táblából kitűnik, az illegális határátlépések döntő hányadára 1988 és 1990 között, a bevándorlási hullám csúcsát jelentő harmadik szakaszban került sor. 1988-ban 312 fő, 1989-ben 341 fő, 1990-ben 227 fő, az összes illegális bevándorolt 96,2 százaléka érkezett ezen három év alatt a megyénkbe. Ennek oka egyértelműen az elviselhetetlenné váló romániai belpolitikai helyzet. A zöldhatáron át jött Magyarországra a 915 illegális bevándorolt közül 451, és ezek 54,55%-a 1989-ben érkezett meg ilyen módon — szökve, a román határőrizeti szervek elől bujkálva — megyénkbe. (A 3. tábla alapján az is megállapítható, hogy az igazgatásrendészeti hivatalban nyilvántartott bevándorlási kérelmet benyújtók közül 533-an érkeztek illegálisan hazánkba, a vizsgált 1464 személy 36,4 százaléka.) A feldolgozott kérelmekből kiderült, hogy jöttek át illegálisan, a veszélyt vállalva

házaspárok gyerekekkel is, ami romániai helyzetük kilátástalanságára, végső elkeseredésükre utal. Akadt arra is példa, hogy érvényes utazási engedéllyel nem rendelkező családfő tiltott határátlépéssel jutott Magyarországra, mialatt felesége a gyerekkel útlevéllel érkezett meg. Az egyedül menekülők között akadt olyan is, aki korábban már próbálkozott sikertelenül a zöldhatáron át. A határsértésért kiszabott büntetés letöltése után újra megkísérelte a tiltott határátlépést, immár sikerrel. A jövőbe vetett hitükben megrendült menekülők tudhattak azokról az esetekről, amikor román határőrök fegyverüket használva halálosan megsebesítettek a zöldhatáron át Magyarországra igyekvőket, mégis a tarthatatlan körülmények miatt kockára tették az életüket. Hogy a romániai magyar kisebbség szempontjából az 1989-es decemberi események és Ceaușescu bukása után sem normalizálódott a helyzet, azt mutatja az illegálisan belépők 1990-es magas száma is (227 fő). A sajátossága ennek az illegális bevándorlásnak az, hogy 48,74%-uk már érvényes útlevéllel hagyta el Romániát.

2. tábla Az illegálisan érkezett bevándorlók határátlépésének módja évenkénti bontásban

Év	Útlevéllel		Kishatárforgalmi engedéllyel		Tiltott határátlépés		Összesen
	fő	%	fő	%	fő	%	
1985	1	0,25	—	—	—	—	1
1986	—	—	—	—	1	0,22	1
1987	4	1,01	3	4,55	—	—	7
1988	110	27,64	20	30,30	182	40,35	312
1989	64	16,08	31	46,97	246	54,55	341
1990	194	48,74	12	18,18	21	4,66	227
1991	15	3,77	—	—	1	0,22	16
1992	—	—	—	—	—	—	0
1993	1	0,25	—	—	—	—	1
1994	8	2,01	—	—	—	—	8
1995	1	0,25	—	—	—	—	1
Összesen	398	100	66	100	451	100	915

A bevándoroltak néhány demográfiai jellemzőjéről

A továbbiakban a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében huzamosabb ideig tartózkodó, letelepedni szándékozó román állampolgárok néhány demográfiai jellemzőjét vizsgáljuk meg.

3. tábla A legális és illegális bevándoroltak megoszlása korcsoportok szerint (1985—1996)

Korcsoport	Legális		Illegális		Együtt	
	fő	%	fő	%	fő	%
0—10	1	0,1	—	—	1	0,1
11—20	119	12,8	128	24,0	247	16,9
21—30	331	35,5	214	40,2	545	37,2
31—40	167	17,9	125	23,4	292	20,0
41—50	120	12,9	46	8,6	166	11,3
51—60	89	9,6	11	2,1	100	6,8
60—	104	11,2	9	1,7	113	7,7
Összesen	931	100,0	533	100,0	1464	100,0

A korcsoportok megoszlása azt mutatja, hogy mind a legális, mind az illegális bevándorlók jelentős része fiatal. A 21—30 év közötti korosztályhoz tartozók közül lépték át a legtöbben (40,2%) illegálisan az országhatárt. A nemek korcsoportonkénti megoszlásából is ez tűnik ki. A vizsgált 1464 személy közül 867 egyedül érkezett Szabolcs-Szatmár-Beregbe, jelentékeny részük,

418 fő (48,2%) 1988—1989-ben. Az egyedül érkezettek között 452 nő és 415 férfi volt. A korcsoportonkénti vizsgálat az ő esetükben is azt mutatja, hogy döntő részben fiatalokról van szó: a 21—30 éves korcsoportba tartozó férfiak az összes egyedül érkezett férfi 48,43 százalékát teszik ki, tehát szinte minden második egyedül érkezett bevándorló ehhez a korcsoportba tartozott.

4. tábla Az egyedül érkezett bevándorlók korcsoportonként (1985—1996)

Év	Férfi		Nő		Összesen
	fő	%	fő	%	fő
0—10	1	0,24	—	—	1
11—20	100	24,10	131	28,98	231
21—30	201	48,43	176	38,94	377
31—40	65	15,66	34	7,52	99
41—50	31	7,47	22	4,87	53
51—60	9	2,17	35	7,74	44
61—	8	1,93	54	11,95	62
Összesen	415	100,00	452	100,00	867

A nők esetében mintegy tíz százalékkal kisebb az említett korcsoport (38,94%) aránya, ugyanakkor a 11—20 évesek körében több a bevándorolt fiatal nő, mint amennyi az egyedül érkezett férfi (28,98% nő, 24,1% férfi). A dokumentumok arról árulkodnak, hogy az egyedül bevándorlók jelentős része vagy már házasságot kötött született magyar állampolgárral, és így család-egyesítés címén kéri a bevándorlás engedélyezését, vagy szándékai között szerepel az anyaországon belüli családalapítás. Az egyedül érkezett nők körében még a 61 éven felüli korosztály képez jelentékeny arányt 11,95 százalékkal. Azokról az özvegy, egyedül maradt édesanyjakról van szó, akik Magyarországra áttelepült gyermekeiket követik, és bevándorlásukra 1991-et követően került sor.

5. tábla Az egyedül érkezett bevándorlók neme a megérkezés éve szerint

Év	A bevándorló neme		Összesen
	Férfi	Nő	
1985	9	9	18
1986	3	12	15
1987	6	4	10
1988	86	42	128
1989	103	53	156
1990	81	53	134
1991	35	43	78
1992	22	63	85
1993	29	54	83
1994	19	53	72
1995	15	48	63
1996	7	18	25
Összesen	415	452	867

A nők bevándorlása a migrációs folyamat során egyenletesebb megoszlást mutat a férfiakénál. Ez részben abból fakad, hogy a nők körében végig domináns azoknak a száma, akik vagy a családalapítás szándékával érkeztek Magyarországra, vagy már magyar állampolgárral kötött házasság révén család-egyesítést kértek. Például az 1986-ban egyedül érkezett 12 nő közül 10 született magyar állampolgár feleségeként települt át. A bevándorlási csúcs alatt érkezett nők családi állapota szerinti vizsgálata is azt jelzi, hogy a magyarországi házasságkötés meghatározó motívum maradt.

6. tábla Az egyedül érkezett bevándorlók családi állapota (1988–1990)

Év	Férfi				Nő			
	Nőtlen	Házas	Elvált	Özvegy	Hajadon	Házas	Elvált	Özvegy
1988	58	24	4	—	29	8	5	—
1989	52	43	5	3	31	13	5	4
1990	61	15	5	—	24	21	3	5
Összesen	171	82	14	3	84	42	13	9

A családalapítási szándék meghatározó maradt a bevándorlási hullám zárószakaszában is. Az 1995-ben egyedül érkezett 48 nő között 24 férjezettet találtunk. Közülük 6 született magyar állampolgárral házasodott össze, míg a többiek korábban Romániából áttelepült, részben már magyar állampolgárságot kapott férfival kötötték össze további sorsukat.

A vizsgált bevándoroltak körében 156 gyermek nélkül érkezett házaspárt találtunk.

7. tábla A gyermek nélkül érkezett házaspárok korcsoport szerint

Év	Korcsoport					Összesen
	21–30	31–40	41–50	51–60	61–	
1985	—	—	—	—	1	1
1986	—	—	1	—	—	1
1987	—	3	—	—	—	3
1988	8	7	3	3	1	22
1989	11	10	3	6	3	33
1990	13	1	2	4	2	22
1991	5	3	—	2	—	10
1992	2	2	—	5	3	12
1993	3	1	—	5	10	19
1994	1	1	—	5	10	17
1995	2	—	1	4	6	13
1996	—	—	—	—	3	3
1985–1996	45	28	10	34	39	156
Százalék	28,8	18,0	6,4	21,8	25,0	100,0

Korcsoportonkénti vizsgálatukból az érzékelhető, hogy az 1988–1990 között áttelepülők körében több a fiatal házaspár, míg 1993–1994-ben az előző évekhez képest több olyan nyugdíjas szülő, nagyszülő nyújtott be bevándorlási kérelmet, akik az özvegyen maradt édesanyákhoz hasonlóan követni akarták a bevándorolt, megtelepülni látszó, biztosnak tűnő anyagi körülmények között élő gyermekeiket. A drámaian kiélezett helyzetben, 1988-ban vagy 1989-ben Magyarországon menedéket kereső házaspárok nem mindegyike gyermektelen, csak a bizonytalanságtól félve a közeli rokonokra bízta, Romániában hagyták gyermekeiket azzal a nem titkolt szándékkal, hogy lakást és munkát találva áthozzák őket is.

A gyermekkel érkezett családok száma 311, és a szülőkkel együtt 540 gyermek települt át megyénkbe. A családokra jutó átlagos gyermekszám 2, ami az erdélyi magyarság átlagos gyermekszámához, családnagyságához hasonló érték.¹⁴

A gyermekes családok 46,6 százaléka tartozik a kétgyermekesek körébe. Alig marad el ettől, 42,1 százalék az egygyermekes családok száma. 28 családban volt három gyermek (9%), összesen 5 a négygyermekes áttelepült család (1,6%), és mindössze két családban volt négynél több gyermek.

¹⁴ Vasile Ghețău: A magyar kisebbség Romániában (Nagyság és területi megoszlás). In Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája (1910–1990). 66. p. A szerző szerint az 50 éves magyar nők átlagos gyermekszáma 2,2 volt az 1977-es népszámlálás alapján Romániában.

8. tábla A gyerekekkel érkezett bevándorló családok évenkénti bontásban

Év	Teljes család (férj és feleség)					Csonka család (férj vagy feleség)					Összesen
	egy	kettő	három	négy	több	egy	kettő	három	négy	több	
1985	6	2	—	—	1	2	—	—	—	—	11
1986	1	5	2	1	—	2	1	—	—	—	12
1987	10	8	2	—	—	—	2	—	—	—	22
1988	18	24	3	—	—	9	5	3	1	—	63
1989	22	27	8	1	—	10	6	2	—	—	76
1990	26	29	7	1	—	13	7	—	1	—	84
1991	10	3	—	1	—	9	3	—	—	—	26
1992	13	11	1	—	—	4	4	—	1	—	34
1993	7	18	—	—	—	9	1	—	—	—	35
1994	7	11	4	—	1	14	1	—	—	—	38
1995	7	6	1	1	—	4	—	—	—	—	19
1996	4	1	—	—	—	5	1	—	—	—	11
Összesen	131	145	28	5	2	81	31	5	3	0	431
Százalék	42,12	46,62	9	1,6	0,64	67,5	25,83	4,17	2,5		100

A gyermekes csonka családok, azaz a vagy az apával, vagy az anyával áttelepült családok száma 120, velük együtt Magyarországra 170 gyermek érkezett. Az érintett csonka családok zöme, 81 család egygyermekes (67,5%), rajtuk kívül 31 kétgyermekes (25,83%), 5 háromgyermekes és 3 négygyermekes család érkezett az apával vagy az anyával. A csonka családok esetében megfigyelhető, hogy a nagyobb, már munkaképes korú gyermek általában az apával települt át, mintegy szerencsét próbálva. Ebben a körben találjuk az elvált férfiakat és nőket, akik a velük maradt gyermekkel, gyermekekkel igyekeznek az anyaországban új életet kezdeni.

Honnan érkeztek, hol telepedtek le?

A Magyarországon maradt bevándorlók több mint egyharmada Budapesten él, az 1000 állandó lakosra vetített arányuk 25,37‰. Országos viszonylatban a külföldi állampolgárok hasonló arányban választanak lakóhelyül városokat, mint az az ország népességére általában jellemző, míg a községekben tartósan megtelepülők aránya kisebb. 1000 állandó lakosra vetítve a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében élő külföldi állampolgárok aránya 13,33 ezrelék, 0,24‰-kel kevesebb a szomszédos Hajdú-Bihar megyéénél, és 7,34 ezrelékkal több a Borsod-Abaúj-Zemplén megyebeli aránynál. Az alföldi megyék közül Csongrád megyében él a legtöbb külföldi állampolgár (arányuk 27,45‰) — döntően a jugoszláviai menekülthullám következményeként.¹⁵

Az általunk vizsgált bevándoroltak körében a romániai kibocsátó települések zöme partiumi kisváros, város (Nagykároly, Szatmárnémeti), az Erdélyből érkezettek jelentős része szintén városokban élt az áttelepülés előtt, így például Kolozsvárott vagy Marosvásárhelyen. Ezenkívül a magyar—román határ menti falvakból került ki a bevándorlók szintén jelentékeny része (például feltűnően sokan érkeztek Börvelyből). Sajnálatosan a romániai lakhelyre vonatkozó rovatokat sokan hiányosan töltötték ki, különösen a legkielevezettebb időszakban, az 1988—1989 között menekülteknél nem lehet megállapítani minden esetben a kibocsátó települést. A „hol telepedtek le?” kérdésre részben azt válaszolhatjuk, hogy a szabolcsi megyeszékhelyen, Nyíregyházán, valamint kisvárosainkban, így sokan Mátészalkán, Fehérgyarmaton, Vásárosnaményban találtak új lakóhelyet. A falvak közül azokat részesítették előnyben, melyek a határ mentén vagy a határ közelében fekszenek. Ezt a lakóhelyválasztást részben indokolhatta a Romániában maradt rokonok látogatá-

¹⁵ Nemzetközi vándorlás Magyarországon. KSH kézirat, 24. p.

sának megkönnyítése, részben pedig az e falvakban élő rokonok közelében kerestek új otthont az áttelepültek.

Az áttelepülés okai

A bevándorlók a bevándorlás okaként szinte kivétel nélkül a kisebbségi jogséremlerekre utaltak, összekapcsolva ezt a kisebbségi sorsból fakadó foglalkoztatási gondokkal, munkahelyhiánnyal, a nehéz életkörülményekkel. A kisebbségi magyar nemzetiségű hátrányos megkülönböztetést tapasztalhatott például a munkahelyén, amely megmutatkozhatott a munkahely megválasztásának korlátozásában (például értelmiségi házaspárok jegyezték meg, hogy a férj és feleség munkahelyét a hatalom egymástól több száz kilométerre jelölte ki). A kisebbségi jogsérelem jelenthette a magyar nyelv használatának akadályozását, a lenézettséget, azt, hogy másodrendű állampolgárként kezelték őket lakóhelyükön. A bevándoroltak közül néhányan — elsősorban a menekültstátuszért folyamodók — meghurcoltatásról, fizikai bántalmazásról, zaklatásról is említést tettek, az ilyen szintű megkülönböztetést azonban nem mindig tudták a magyar hatóságok előtt bizonyítani.

A másik legfőbb ok a munkahely vagy a megfelelő munkahely hiánya, ami részben szintén a nemzetiségi megkülönböztetés, részben pedig a román gazdaság válságának volt a következménye. Az áttelepüléstől a bevándorlók többségükben azt remélték, hogy Magyarországon sikerül jövedelmező munkát találni és a korábbinál jobb életkörülményeket teremteni. Ezzel összefüggésben a családos bevándorlók gyermekeik jobb jövőjére gondoltak, anyanyelvi iskoláztatásra, továbbtanulásra. A családgyesítést kérők pedig magyar állampolgárságú házastársuk oldalán kívántak új életet kezdeni. A családgyesítéssel kapcsolatban megjegyezzük, hogy az 1989 előtt egyedül Magyarországra érkezettek esetében jellemző, hogy megfelelő munkaalkalmat találva, a megélhetésüket biztosítottak vélt családgyesítés címén áthozták egész családjukat, a feleség és gyermekek mellett követték az áttelepülteket a szülők is.

A foglalkozás szerinti tagolódás

A Magyarországon élő külföldiek közel fele aktív kereső, 10 százalékuk diák, a nyugdíjasok aránya pedig mindössze 5 százalék. A Romániából érkezett bevándorlók között országosan 62 százalékot tesznek ki az aktív keresők, a nyugdíjasok aránya 6 százalék.¹⁶ A Szabolcs-Szatmár-Beregbe érkezettek korcsoportonkénti tagolódásából ettől eltérő arányok bonthatók ki. A 21 és 60 év közötti korosztályokat aktív népességnek tekintve arányuk 75,3 százalékot tesz ki. Az országos szint közelében van a nyugdíjasok száma (7,7%), és 17 százalék az iskolás korúak aránya. Országos szinten a bevándoroltak egyharmada szellemi foglalkozású, és minden második külföldi lakos szakképzett fizikai dolgozó. A bevándorlók foglalkozási összetétele kibocsátó országok szerint változó. A gazdaságilag aktív bevándorlók között a volt Jugoszlávia területéről érkezettek közül minden negyedik polgár magasan képzett, a román állampolgárok közül mindössze 10 százalék tartozik ebbe a csoportba. A román állampolgárok ezen alacsonyabb képzési szintjében az is szerepet játszik, hogy a magasan képzettek közül sokan kértek és kaptak magyar állampolgárságot. Példaként említhető, hogy több mint 2000 orvos települt át a nyolcvanas évektől Romániából, és közülük 1500-an már magyar állampolgárok.¹⁷ A vizsgált iratok, dokumentumok alapján azt sajnos nem tudjuk megállapítani, hogy a Szabolcs-Szatmár-Beregbe érkezett bevándorlók közül hányan kértek és kaptak magyar állampolgárságot, mert a megyei nyilvántartásban csak azok szerepelnek, akiknek a honosítása éppen folyamatban van, vagy még nem adtak be ilyen irányú kérelmet. A

¹⁶ Uo. 25. p.

¹⁷ Uo. 26. p.

rendelkezésünkre álló adatok alapján azonban összehasonlíthatjuk a megyénkbe érkezettek foglalkozás szerinti tagolódását az országos mutatókkal.

9. tábla A Magyarországra érkezett bevándorlók belépési év és foglalkozás szerint százalékban

Belépés éve	Vezető állásúak, értelmiségiek	Egyéb szellemi foglalkozású	Szakképzett fizikai foglalkozású	Szakképzetlen fizikai foglalkozású	Együtt
1988	15,7	10,9	57,5	15,9	100,0
1989	13,2	9,1	60,0	17,7	100,0
1990	21,2	12,4	54,1	12,3	100,0
1991	24,7	11,6	52,2	11,5	100,0
1992	28,0	13,1	47,9	11,1	100,0
1993	26,5	12,6	49,1	11,7	100,0
1994	28,4	13,1	47,2	11,2	100,0
1995	27,6	14,3	48,5	9,6	100,0
1988—1995	21,1	11,1	55,8	12,0	100,0

10. tábla Szabolcs-Szatmár-Beregbe érkezett bevándorlók belépési év és foglalkozás szerint százalékban

Belépés éve	Vezető állásúak, értelmiségiek	Egyéb szellemi foglalkozású	Szakképzett fizikai foglalkozású	Szakképzetlen fizikai foglalkozású	Együtt
1988	10,0	5,3	71,6	13,1	100,0
1989	10,5	1,8	80,3	7,4	100,0
1990	17,6	3,8	69,5	9,1	100,0
1991	12,1	3,1	63,6	21,2	100,0
1992	7,8	7,8	62,2	22,2	100,0
1993	13,3	12,0	56,0	18,7	100,0
1994	11,2	6,7	59,6	22,5	100,0
1995	9,7	12,9	59,7	17,7	100,0
1988—1995	12,0	5,3	68,7	14,0	100,0

A 9. és 10. tábla segítségével megállapíthatjuk, hogy a megyei foglalkozási tagolódás az országotól eltérő arányokat mutat. A vezető állású és egyéb szellemi foglalkozású értelmiség kisebb arányban képviselteti magát, míg 2 százalékkal több a szakképzetlen fizikai foglalkozású, és mintegy 13 százalékkal „erősebb” a szakképzett fizikai foglalkozásúak mezőnye. Ez az összevetés azonban nem tükrözi a valóságot, mert a 9. táblában megjelenített arányok a Magyarországon huzamosabb idő óta itt-tartózkodó EU-állampolgárok adatait is magukba foglalják. Ha a romániai bevándoroltak országos jellemzőit vetjük össze a megyebeli állapottal, akkor már közel azonos jellemzőket találunk. A magasan képzettek imént említett 10 százalékos arányát 2 százalékkal még meg is haladja a Szabolcs-Szatmár-Beregben megtelepülők száma, a szakképzett és szakképzetlen fizikai foglalkozásúak az országoshoz hasonló arányban vannak jelen.¹⁸

A rendelkezésünkre álló anyag feldolgozása során arra is igyekeztünk választ találni, vajon az imént érintett foglalkozási tagolódás hátterében milyen iskolázottsági szint húzódik meg.

A Romániából Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe érkezettek derékhatát a szakiskolai és középiskolai végzettségük alkotják (37,09 és 28,28%). Az általános iskolát, illetve néhány osztályt végzettek számaránya együttesen 22,13%, amely egyrészt arra utal, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségűeket is magával ragadta a vándorlási hullám, a felsőfokú iskolai végzettséggel, diplomával rendelkezőkkel együtt ők is rászánták magukat erre a sorsdöntő lépésre. Másrészt az a

¹⁸ Uo. 26. p. Az oszlopdiagram alapján a vezető állású értelmiségiek és az egyéb szellemi foglalkozásúak aránya 10—10%, a szakmunkásoké 65, a betanított és segéd munkásoké pedig 15 százalék körüli.

korábban hangoztatott megállapítás, hogy a romániai magyar kisebbség köréből aránytalanul többen vannak az értelmiségiek, ez a megyénkbe érkezettek esetében nem igazolható. Hogy mik lehetnek ennek az okai, szintén további vizsgálódást igényel. Ugyancsak újabb megállapításokra vezethet a korcsoportonkénti, nemenkénti vizsgálat, a foglalkozási ágak arányának kibontása. Az adatok első elemzése a szakmával, elsősorban ács és lakatos szakmával rendelkezők magas arányára utal, a nők körében az átlagosnál többen bírnak varrónői szakképesítéssel.

11. tábla A Romániából érkezett bevándorlók megoszlása iskolai végzettség szerint évenkénti bontásban

Év	Nincs adat	Nincs ált.	Általános	Szakiskola	Középiskola	Főiskola	Egyetem	Összesen
1985	2	4	2	5	9	3	4	29
1986		1	7	7	11	1	2	29
1987	1		5	6	10	1	10	33
1988	2	4	38	105	38	4	15	206
1989	2	8	46	119	70	4	15	264
1990	4	3	29	94	76	12	28	246
1991	1	3	22	48	31	5	10	120
1992	1	3	26	45	43	8	4	130
1993	2	5	30	39	51	5	10	142
1994	3	8	36	38	32	9	4	130
1995	1	3	25	30	32	4	1	96
1996	1	3	13	7	11	2	2	39
Összesen	20	45	279	543	414	58	105	1464
Százalék	1,37	3,07	19,06	37,09	28,28	3,96	7,17	100

A bevándoroltak körében a főiskolát végzettek aránya nem egészen 4 százalék, míg az egyetemi diplomával rendelkezők is 105-en vannak, az 1464 vizsgált bevándorolt 7,17%-át alkották. Az évenkénti megoszlást tekintve az általános iskolával vagy azzal sem rendelkezők esetében a bevándorlási hullám görbéje laposabb, nincsenek benne nagy kilengések. 1989-ben az ezen iskolai végzettségű kategóriába 46 bevándorló tartozott, de még 1995-ben is huszonötön települtek át, ami az 1989-es 100 százalékos csúcsponthoz képest 54,34 százalékos szintet jelent. A főiskolát és egyetemet végzettek esetében egyaránt 1990 jelentette a bevándorlási csúcst, az 58 főiskolai végzettségűből 12-en (20,67%), a 105 egyetemi diplomás bevándorló közül pedig 28-an (26,66%) érkeztek Magyarországra abban az évben. Végezetül a diplomás értelmiségiek foglalkozás szerinti adatait foglaltuk táblázatba.

12. tábla Értelmiségi bevándoroltak foglalkozás szerinti megoszlása

Év	Orvos	Mérnök	Pedagógus	Közgazdász	Egyéb	Összesen
1985	1	—	2	—	4	7
1986	—	—	—	—	3	3
1987	6	3	—	—	2	11
1988	5	3	2	1	8	19
1989	5	7	—	2	5	19
1990	4	17	10	—	9	40
1991	2	5	6	—	2	15
1992	—	2	2	—	8	12
1993	2	3	2	4	4	15
1994	—	3	7	—	3	13
1995	—	1	3	—	1	5
1996	—	1	1	—	2	4
1985—1996	25	45	35	7	51	163

A mérnökök között (arányuk 27,6%) találunk villamosmérnököt éppen úgy, mint agrár- vagy kertészmérnököt. Az orvosok között vannak szakorvosok, akik a megye kórházaiban helyezkedtek el, a háziorvosok pedig falvakban is vállaltak munkát. Az egyéb értelmiségiek kategóriája sokszínű: balett-táncos, képzőművész, színművész, jogász található benne.

Vajon mennyire váltak valóra a bevándoroltak reményei, mennyire tudtak beilleszkedni az anyaországi környezetbe? Szintén izgalmas részlete lehet a vizsgált migrációs folyamatnak, de a kutatás során eddig feldolgozott forrásokból az erre vonatkozó válaszok nem fogalmazhatóak meg. Nem minden bevándorolt találta meg azonnal a helyét az új hazában. A magyarországi lakóhely a megtelepedés, az egzisztencia-teremtés zökkenői miatt változott. Erre az utal, hogy néhány esetben a bevándorlók az ország más pontjáról — a fővárosból, dunántúli megyékből — a Magyarországra érkezést követő esztendőben költöztek át Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe, ott próbálkozva a tartós megtelepedéssel.